

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

УДК 796.012.35-057.874(075.3)

СУТУЛА В. О.¹, ДЕЙНЕКО А. Х.¹, ВИШНЯ О. В.²¹Харківська державна академія фізичної культури²Харківський Національний медичний університет

Формування культури рухової діяльності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів

Анотація. Мета: обґрунтувати взаємозв'язок і наступність процесу формування культури рухової діяльності в учнів початкової та основної школи та визначити роль у ньому засобів основної гімнастики. **Матеріал і методи:** аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з проблеми використання засобів основної гімнастики у процесі формування культури рухової діяльності в учнів початкової та основної школи. **Результати:** дослідження показало, що поняття «культура рухів» використовується тільки в початковій школі і є першим етапом формування культури рухової діяльності школярів. В основній школі завдання щодо формування в учнів культури рухової діяльності програмою не передбачені. Тобто навчальний матеріал для учнів п'ятих-дев'ятих класів фактично не супроводжується продовженням формування в них культури рухової діяльності. **Висновки:** використання засобів основної гімнастики у процесі формування культури рухової діяльності в учнів основної школи є продовження сформованої в початковій школі «школи рухів».

Ключові слова: культура рухів, культура рухової діяльності, учні, початкова та основна школа.

Вступ. На сучасному етапі розвитку українського суспільства існує потреба виховання здорового покоління шляхом створення належних умов для здорового способу життя учнівської та студентської молоді з урахуванням фізіологічних норм оздоровчої рухової активності, створення умов для розвитку фізичної культури, масового спорту тощо. Це визначено Положеннями Законів України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Загальнодержавною цільовою соціальною програмою розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки. У цьому складному процесі важлива роль призначається школі, адже саме в цей період закладаються основи фізичного і психічного здоров'я дітей, формуються їх потреби й мотиви щодо використання фізичних вправ задля підтримки власного здоров'я та засвоюються цінності здорового способу життя [1].

Зв'язок дослідження з науковими програмами, темами, планами. Дослідження виконано у рамках Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. з теми 1.3 «Парадигма здорового способу життя в дискурсах фізичного виховання і спорту». Номер державної реєстрації: 0111U001716, а також комплексного наукового проекту «Теоретико-методологічні засади формування особистісної фізичної культури у дітей і молоді як основи їх здоров'я» (номер державної реєстрації: 0113U001205).

Мета дослідження: обґрунтувати взаємозв'язок і наступність процесу формування культури рухової діяльності в учнів початкової та основної школи та визначити роль у ньому засобів основної гімнастики.

Матеріал і методи дослідження: аналіз й узагальнення науково-методичної літератури з проблеми використання основної гімнастики у процесі формування культури рухової діяльності в учнів початкової та основної школи.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасна концепція фізичного виховання в системі освіти ставить за мету не тільки фізичне вдосконалення організму людини, а й формування фізичної

культури особистості підростаючого покоління [2; 7]. Дослідженню даного феномена присвячені роботи М. Віленського (2001), Л. Лубишевої (2012), В. Сутули (2012), О. Шиян (2012), М. Саїнчук (2013), Т. Кутек (2013) та інших авторів. Вони характеризують фізичну культуру особистості як одну зі складових загальної культури людини, яка проявляється в усвідомленій діяльності, що пов'язана з використанням фізичних вправ і спрямована на підвищення рівня її здоров'я та фізичного вдосконалення. Однією з граней фізичної культури особистості є культура рухової діяльності, яка включає, з одного боку, техніку виконання рухової дії, з іншого – стосується сфери мотивів, потреб і цінностей людини [3]. Програмою з дисципліни «Фізична культура» [8] передбачено, що основною метою навчального предмету є розвиток в учнів ключової здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття ними навичок збереження, зміцнення здоров'я та дбайливого ставлення до нього. У результаті досягнення цієї мети учні повинні не тільки виконувати вправи основної гімнастики: стройові та організуючі, різновиди ходьби та бігу, стрибки, загальнорозвивальні, вправи для розвитку швидкості, спритності, витривалості, сили, гнучкості, швидкісно-силових якостей, але й усвідомлювати їх значення для підтримки здоров'я та розумової працездатності. Проте у сучасному науковому дискурсі недостатньо уваги приділено основній гімнастиці як значущому чиннику та засобу формування культури рухової діяльності особистості. Слід зазначити, що у процесі формування культури рухової діяльності найбільш ефективними вважаються саме гімнастичні засоби і методичні прийоми, що вправи основної гімнастики є ефективним засобом цілеспрямованого формування фонду базових рухових дій, тобто культури рухової діяльності у контексті базової фізичної підготовки дітей шкільного віку [4].

Аналіз шкільних програм з фізичної культури України показує, що поняття культури рухів використовується тільки в початковій школі і сутність його не розкрита. Навчальний матеріал для 1–4 класів розподілений за способами рухової активності, де тільки в одному розділі, пов'язаному з гімнастикою, йдеться про культуру рухів, а в інших розділах («школах») цьо-

dx.doi.org/10.15391/sns.v.2015-6.031

© СУТУЛА В. О., ДЕЙНЕКО А. Х., ВИШНЯ О. В., 2015

Рис. Структура процесу формування культури рухової діяльності школярів початкової та основної школи

го поняття немає. Звертаємо увагу на те, що формування школи культури рухів є початковим етапом фізичного виховання та навчання, який робить акцент на комплексному розвитку рухової активності дітей та формує загальну рухову компетенцію. На цьому етапі формуються початкові знання щодо фізичної активності, проте діти ще не розуміють справжню потребу та користь занять фізичною культурою, а сприймають їх в якості «гри», «розваги», «забавки», оскільки в них ще не сформовані ціннісно-мотиваційна сфера. На цьому етапі діти ще не можуть проявляти творчість в усвідомленому конструюванні рухів, не можуть створювати рухові комбінації.

Програмний матеріал 5–9 класів складається з 2-х частин: інваріантна (теорія і загальна фізична підготовка) і варіативна – відповідна видам спорту (гімнастика, легка атлетика, волейбол, баскетбол і т. д.) і за своєю суттю є продовженням навчальної програми, яка реалізується в початковій школі, що відображено у відповідних Державних стандартах [5; 6]. Перехід дітей до основної школи супроводжується продовженням формування у них культури основних рухів, оскільки відбувається якісне вдосконалення не лише засвоєних рухових навичок, але й формується ціннісно-мотиваційна сфера. До того ж на базі вивчених рухів учні навчаються конструювати більш складні рухові комплекси, мають можливість створювати рухові комбінації, проявлять творчість у цьому процесі. Тим самим забезпечується практична реалізація принципів системності, послідовності і безперервності освітнього процесу. Так, наприклад, якщо у перших-четвертих класах школярі засвоюють основні способи рухової діяльності: «школа рухів з елемента-

ми гімнастики», «школа пересувань», «школа розвитку фізичних якостей» та інші і цей період дійсно можна вважати певною школою формування у них початкової культури виконання рухів (бігу, стрибків, метань, ходьби, різних рухів кінцівками тощо). В основній же школі завдання щодо формування в учнів культури рухової діяльності програмою не передбачені. Тобто навчальний матеріал для учнів п'ятих-дев'ятих класів фактично не супроводжується продовженням формування у школярів культури рухової діяльності. Хоча саме в цьому віці у школярів відбувається якісне вдосконалення не тільки рухових навичок, а й починає активно формуватися ціннісно-мотиваційна сфера (з'являється усвідомлення користі фізичної культури, формуються знання про її позитивний вплив на здоров'я людини, що сприяє мотивації для занять фізичними вправами). Програмою «Фізична культура в школі» [8] апріорно обумовлено етапи навчального процесу, спрямованого на формування в учнів культури рухової діяльності засобами основної гімнастики.

Перший етап Програми «Фізична культура в школі» – початкова школа, а другий – основна школа (рис.). Інструментальна складова цих етапів включає в себе наявність у школярів фонду рухових дій, здатність користуватися даним фондом для конструювання рухової діяльності у відповідності до ситуації та потреб, свідоме застосування рухові дії у відповідності до обставин оточуючого середовища тощо.

На першому етапі (рис.) відбувається навчання дітей основним рухам, формування провідних рухових навичок та умінь, елементарних знань та потреб у фізичній активності, позитивного настрою щодо використання фізичних вправ. При цьому навчальною

програмою акцентується увага саме на використанні гімнастичних вправ, а власно розділ програми одержав назву «Школа культури рухів з елементами гімнастики».

Відповідно сенсом другого етапу (рис.) логічно повинна бути культура рухової діяльності.

Під час даного етапу школярі вдосконалюють фонд рухових дій попереднього етапу та розширюють його зміст; навчаються комбінаціям рухів та рухової діяльності, зокрема, ускладнюючи їх з віком; опановують знання та усвідомлюють застосування тих або інших вправ у повсякденному житті; привчаються до самостійного виконання навчальних та оздоровчих завдань.

Висновки. Результати аналізу спеціальної літератури показали, що поняття «культура рухів» вико-

ристовується тільки в початковій школі і його сутність не розкрита. В основній же школі завдання щодо формування в учнів культури рухової діяльності програмою не передбачені. Тобто навчальний матеріал для учнів п'ятих-дев'ятих класів фактично не супроводжується змістовним продовженням формування у школярів культури рухової діяльності. Для вирішення даної проблеми пропонуємо використовувати засоби основної гімнастики, як продовження сформованої в початковій школі «школи рухів». У цьому процесі існує два етапи

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується розробити технологію формування культури рухової діяльності засобами основної гімнастики для п'ятих та шостих класів.

Список використаної літератури:

1. Галайдюк М. Формування здорового способу життя як складова соціальної політики держави / М. Галайдюк, Т. Краснобаєва // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 3. – С. 123–126.
2. Головченко О. І. Формування особистісних якостей підлітків під час занять фізичною культурою / О. І. Головченко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 3. – С. 148–152.
3. Дейнеко А. Х. Організаційно-педагогічна технологія формування культури рухової діяльності як засіб підвищення рівня фізичної підготовленості учнів 5-х класів / А. Х. Дейнеко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2015. – № 8. – С. 24–32.
4. Дейнеко А. Х. Формування культури рухової діяльності учнів 5–6 класів засобами основної гімнастики / А. Х. Дейнеко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2015. – № 1. – С. 24–28.
5. Державний стандарт базової і повної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 // Збірник уряд. актів Укр. – 2011.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462 // Офіційний вісник України. – 2011.
7. Сутула В. А. Формирование физической культуры личности учащихся – приоритетная цель школьного физического воспитания / В. А. Сутула // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. СХУ ім. В. Даля – Луганськ, 2011. – № 4 (45). – С. 192–198.
8. Фізична культура в школі : навч. прог. для 1–4, 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Літера ЛТД, 2013. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції: 09.11.2015 р.

Опубліковано: 30.12.2015 р.

Анотація. Сутула В. А., Дейнеко А. Х., Вишня Е. В. Формирование культуры двигательной деятельности у учащихся общеобразовательных учебных заведений. **Цель:** обосновать взаимосвязь и последовательность процесса формирования культуры двигательной деятельности у учащихся начальной и основной школы и определить роль в этом процессе средств основной гимнастики **Материал и методы:** анализ и обобщение научно-методической литературы по проблеме использования средств основной гимнастики в процессе формирования культуры двигательной деятельности у учащихся начальной и основной школы. **Результаты** исследования показали, что понятие «культура движений» используется только в начальной школе и является первым этапом формирования культуры двигательной деятельности школьников. В основной же школе задачи по формированию у учащихся культуры двигательной деятельности программой не предусмотрены, то есть учебный материал для учащихся пятых-девятых классов фактически не сопровождается продолжением формирования у них культуры двигательной деятельности. **Выводы:** использование средств основной гимнастики в процессе формирования культуры двигательной деятельности учащихся основной школы является продолжением сформированной в начальной школе «школы движений».

Ключевые слова: культура движений, культура двигательной деятельности, ученики, начальная и основная школа.

Abstract. Sutula V., Deyneko A., Vyshnya O. Building a culture of motor activity in students of secondary schools.

Purpose: to justify the connection and the sequence of the process of formation of culture of motor activity at pupils of elementary and primary schools and to define the role of means of the main gymnastics. **Material and Methods:** the analysis and synthesis of scientific and methodical literature on use of the main gym in building a culture of motor activity in primary and secondary schools. **Results:** showed that the concept of “culture of movement” is used only in primary school; it is the first step in creating the culture of motor activity of schoolchildren. The development of pupils motor activity culture is not provided as the main task of the secondary school. Teaching material for pupils of the fifth-ninth grade is not accompanied by a continuation of the formation of their culture of motor activity. **Conclusions:** the use of basic exercises in creating a culture of pupils motor activity of the primary school is a continuation of “movement school” formed in elementary school.

Keywords: culture of movement, the culture of motor activity, pupils, elementary and primary school.

References:

1. Galaydyuk M., Krasnobayeva T. Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya i sportu [Theory and Methodology of Physical Education and Sport], 2012, vol.3, p. 123–126. (ukr)
2. Golovchenko O. I. Slobozhans'kij nauk.-sport. visn. [Slobozhanskyi science and sport bulletin], Kharkiv, 2012, vol.3, p. 148–152. (ukr)
3. Deyneko A. Kh. Pedagogika, psikhologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vikhovannya ta sportu [Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical education and sports], 2015, vol.8, p. 24–32. (ukr)
4. Deyneko A. Kh. Pedagogika, psikhologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vikhovannya ta sportu [Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical education and sports], 2015, vol. 1, p. 24–28. (ukr)

5. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osviti : postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 23.11.2011 r. № 1392 // Zbirnik urjad. aktiv Ukr, 2011 [State Standard for basic and secondary education: Cabinet of Ministers of Ukraine of 23.11.2011 p. № 1392 // Collection of government Acts Ukr.]. (ukr)

6. Derzhavnyi standart pochatkovoї zagalnoi osviti : postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 20.04.2011 r. № 462 // Ofitsiyniy visnik Ukraini, 2011 [State standard of primary education, the Cabinet of Ministers of Ukraine of 20.04.2011 p. № 462 // Official Journal of the Ukraine]. (ukr)

7. Sutula V. A. Dukhovnist osobistosti: metodologiya, teoriya i praktika [Spirituality: Methodology, Theory and Practice], Lugansk, 2011, vol.4 (45), pp. 192–198. (rus)

8. Krutsevich T. Yu. Fizichna kultura v shkoli : navch. progr. dlya 1–4, 5–9 klasiv zagalnoosvitnikh navchalnikh zakladiv [Physical education in schools: teach. App. for 1-4, 5-9 grades of secondary schools], Kyiv, 2013, 352 p. (ukr)

Received: 09.11.2015.

Published: 30.12.2015.

Сутула Василь Опанасович: д. пед. н, професор; Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99. м. Харків, 61058, Україна.

Сутула Василий Афанасьевич: д. пед. н., профессор; Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская, 99. г. Харьков, 61058, Украина.

Vasil' Sutula: Doctor of Science (Pedagogical), Professor; Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkovskaya 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-1108-9640

E-mail: vsutula@rambler.ru

Дейнеко Альфія Хамзіївна: Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська 99, Харків, 61058, Україна.

Дейнеко Альфия Хамзиевна: Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская 99, г. Харьков, 61058, Украина.

Alfiya Deyneko: Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkivska str. 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0001-7990-7999

E-mail: ulija_d@mail.ru

Вишня Олена Володимирівна: Харківський Національний медичний університет: пр. Леніна 4, 61058, м. Харків, Україна.

Вишня Елена Владимировна: Харьковский Национальный медицинский университет: пр. Ленина 4, 61058, г. Харьков, Украина.

Olena Vyshnya: Kharkov National Medical University, av. Lenina 4, 61058, Kharkiv, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0001-6569-5788

E-mail: elena.vishnya.00@mail.ru

Бібліографічний опис статті:

Сутула В. О. Формування культури рухової діяльності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В. О. Сутула, А. Х. Дейнеко, О. В. Вишня // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2015. – № 6(50). – С. 170–173. – dx.doi.org/10.15391/snsv.2015-6.031